



**Katedra pomocných věd historických a archivnictví**

## **Výběrový seminář k pomocným vědám historickým F**

studijní opora pro kombinovanou formu studia v bakalářském studijním  
programu Historické vědy, specializace Archivnictví

PhDr. et Mgr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Hradec Králové

2017

## Anotace kurzu:

Cílem kurzu je rozšířit posluchačům jejich znalosti v praktických dovednostech z různých druhů PVH (bude specifikováno před každým vypsáním kurzu), posluchači budou pracovat s různými typy historických dokumentů se zvláštním důrazem na české země.

## Základní informace o kurzu

- povinně volitelný předmět, doporučený **druhý ročník** (zimní semestr)
- počet **kreditů 3**, rozsah výuky **26 hodin** a konzultace
- způsob zakončení: **zápočet**

## Povinná literatura:

Vzhledem k proměnlivosti obsahu kurzu bude další literatura vždy specifikována před jeho vypsáním.

Bláhová, M.: *Historická chronologie*, Praha 2001.

Bresslau, H.: *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, Berlin 1958.

Hlaváček, I. – Kašpar, J. – Nový, R.: *Vademecum PVH*, Praha <sup>5</sup>2015.

Krejčík, T.: *Pečeť v kultuře středověku*, Ostrava 1998.

Nohejlová-Prátová, E.: *Základy numismatiky*, Praha 1975.

Šebánek, J. a kol.: *Česká diplomatika do r. 1848*, Praha 1984.

## Chronologie církevního roku – TEMPORÁL

- 1) **ADVENT** – adventio = přicházím, doba čekání Krista, fialová barva, 3. neděle = Gaudete (růžová), nekonalý se tance, RORÁTY, adventní věnce se 4 svíčkami,
- 2) **VÁNOCE** – (24.12.-6.1.), svátek slunečního slunovratu, Kristus jako slunce světa – karnevaly ve Španělsku, Francii, svátek dětí, obilí se sype do kruhu (nebude se roztékat), samci česnek, aby vedli, tmavé svátky=světlé stodoly.
  - a) **25.12. Hod boží vánoční**
  - b) **26.12. sv. Štěpán**
  - c) **27.12. sv. Jan Apoštol**
  - d) **28.12. Svátek dětí z Betléma (Mlád'átka)**
  - e) **30.12. sv. Rodina**

- f) **31.12. sv. Silvestr**
- g) **1.1. Nový rok (obřezání Páně, dnes P. Marie)**
- h) **6.1. Tři králové (Epifánie)** – mágové zemřeli jako mučedníci v Konstantinopoli, pouští se svíčky po vodě.

### 3) I. LITURGICKÉ MEZIDOBÍ (7. 1. – Popeleční středa)

- a) **I. neděle po 6.1. Křest Páně** – začíná Masopust
  - b) **2.2. Hromnice (Uvedení do chrámu Páně)** – končí vystavení oltářů a jesliček
  - c) **Tučný čtvrtek** – před Popeleční středou, vrcholí masopust (koblihy, medvěď, nástroj basa, „selská svatba“)
- 4) **PUST** (40 dnů bez neděl, 6 neděl) – 40 let putování po Egyptě, post Krista na poušti, „hledal se s lucernou masopust“, **PYTLOVÝ ČTVRTEK**.
- a) **I. neděle** – *Invocabit* (volat, vzývat)
  - b) **II. neděle** – *Reminiscere* (rozpomenout si)
  - c) **III. neděle** – *Oculi* (oko)
  - d) **IV. neděle** – *Laetare* (veselit se)
  - e) **V. neděle** – *Judica* (soudit)
  - f) **VI. neděle** – *Palmare* (květná)

**Předvelikonoční týden** (Sazometná středa – Jidáš se škaredil na Krista, Zelený čtvrtek– zvony odletěly do Říma, glórium, umývání nohou; Velký pátek – červená, *stavat mater*, otevírají se poklady, chránil se dobytek; Bílá sobota – bílá od novokřtěnců, den ticha, obřady se nekonají, pálení Jidáše).

### 5) VELIKONOCE

- a) **Hod boží velikonoční – I. neděle**
- b) **Velikonoční pondělí** > > > **OKTÁV** (8 dnů mezi I. a II. nedělí)
- c) **Bílá neděle – II. neděle**
- d) **Nanebevstoupení Páně – čtvrtek** (I. čtvrtek po VI. neděli od Hodu božího velikonočního, trvá 40 dnů s nedělemi)
- e) **Svatodušní neděle (Seslání ducha svatého)** – 10 dnů po Naneb. Páně, doba zvaná **NOVÉNY**
- f) **Svátek sv. Trojice** (příští neděle za 7 dní)
- g) **Čtvrtek Božího Těla** (II. čtvrtek po sv. Trojici)

### 6) II. LITURGICKÉ MEZIDOBÍ (až do I. adventní neděle)

- a) **ŽNĚ** (srpen, posekání obilí = hrstkování – muž sekal a žena sbírala zbytky obilí, obilí se svazovalo do povřísel, z toho pak panáci na polích, po 4 dnech svoz do hospodářství a mlácení cepem na mlatě či mlátičkama (oddělovaly zrna od plev), nakonec se mlejnkovalo ručně, pole se oralo nízkou orbou, pak hlubší = příprava na zimu, využití zbytku obilí – **SLÁMY**
- b) **DOŽÍNKY** (konec žní, slavnosti v krojích, poděkování za úrodu)
- c) **PŘÁSTKY** a **DRANÍ** (v prosinci a lednu, kolovrat až od 16. století, přadlo se však již ve 14. století)

**POUTĚ** (10.-12. století poutě do Říma, 12. století klášter benediktýnů Santiago de Campostela ve Španělsku, začínalo se ráno – mše a poté se otevřely stánky)

- 1) **20. ledna** – *Koblížková pout'* (v Liboci v Praze)
- 2) **24. února** – *Matějská pout'* (v kostele sv. Matěje nad Šárkou, od Boleslava II.)
- 3) **19. března** – *Josefská pout'* (v kapucinském kostele sv. Josefa na Náměstí Republiky v Praze)
- 4) **Velikonoční pondělí** – *Emauzská pout'* (na Karlově náměstí v Praze)
- 5) **Velikonoční úterý** – *Krejčovská pout'* (v Bubenči)
- 6) **Velikonoční středa** – *Ševcovská pout'* (Fidlovačka)
- 7) **16. května** – *Svatojánská pout'* (sv. Jan Nepomucký)
- 8) **4. července** – *Prokopská pout'* (v Prokopském údolí)
- 9) **13. července** – *Břevnovská pout'* (na sv. Markétu)
- 10) **28. září** – *Svatováclavská pout'* (na Proseku v kostelíku sv. Václava)

**POSVÍCENÍ** (většinou na sv. Václava, za Josefa II. tzv. císařské posvícení)

## Pojem LISTINA

**Listina** (*charta, chartulla, notitia, diploma, litterae, tabellae; instrumentum; documentum; acta* = listiny; něm. *e Urkunde* z althochdt. *urchundi* = Erkenntnis, poznatek, informace) je písemné svědectví o určitém **právním** jednání. Je vytvořena podle určitých (rozmanitých) pravidel, které jí dávají význam a určují její závaznost. Každá listina zakládá nové právo a zároveň je dokazuje. Listiny tvoří původní a nejdůležitější náplň diplomatiky a také jsou základem středověkých archivů. Mají, až na výjimky (dlužní úpisy, odpustkové listiny), neomezenou platnost (na rozdíl od mandátu). Jako záruky určitých práv byly velmi pečlivě chráněny, ale také často falšovány. Listiny mají zpravidla slavnostní vyhotovení a jsou předávány v otevřené formě, bez uzavření. Jak upozornila Jana Nechutová a před ní již Jindřich Šebánek, mnohé listiny vykazují prvky uměleckého stylu (zejména v části zv. arenga).

Termín „**listina**“ je slovem poměrně novým, byl vytvořen teprve Františkem Palackým. Ve středověku se nejčastěji používalo označení „**list**“ s bližším určením (např. list erbovní, list vejhostní). **Listem** dnes nazýváme kancelářskou písemnost, která na rozdíl od listin a mandátů obsahuje pouhé sdělení a nemá právní dosah. Svou formou je list velmi jednoduchý, ale je vydáván v otevřené formě, kdy je pečeť umístěna na první straně. V nekancelářském významu jde o soukromé písemné sdělení neformálního rázu mezi osobami.

Ve středověké latině se pro **listinu** vyskytovalo mnoho výrazů. Pro názornost následují některé z nich:

**apex**, -*pice*, *m.* – královská listina; **apostolus**, -*i*, *m.* (*dimissoriae litterae*) – listina dosvědčující, že se strana odvolala k vyšší soudní instanci; **authenticum** – 1) *scripti exemplar* – původní znění písemnosti, originál; 2) – řádně vyhotovená, právoplatná listina; 3) *XXX liber memorialis* (*q. v.*) – pamětní městská kniha; 4) *XXX církvi schválený text bible* (*círk. otců*); **breve**, -*iis*, *n.* – papežská listina sepsaná stručnou, méně slavnostní formou, breve; **bullā**, -*ae*, *f.* – královská, císařská, papežská bula, ale i jiných církevních hodnostářů; **chirographellum** (*ci-*), -*i*, *n.* – listina psaná vlastní rukou (v Č. ojediněle); **commendaticiae**, -*arum*, *f.* – doporučující, pochvalný list (např. doporučující list pro měšťana přijímaného do jiného města; listina, kterou církevní představený knězi, zvláště jdoucím na cesty mimo vlastní diecési, dosvědčuje, že je způsobilý ke konání církevních úkonů (cf. ČSB 2, 1916, 779a s. v. *celebret*); **littara(e) commissoria(e)** – pověřovací list(ina); **commissoria**, -*ae*, *f.* – darovací listina; **concordia**, -*ae*, *f.* – listina o uzavření dohody; **littera(e) confirmationis** – konfirmace, potvrzující listina; **conservatoria**, -*ae* (*conservatoriae*, -*arum*, *f.*; **conservatorium**, -*i*, *n.*) – listina ustanovující právního ochránce; **consignatio** (*ci-*), -*onis*, *f.* – stvrzení listinou, listina; **contumatio** (*ci-*), -*onis*, *f.* (**littera contumaciae**; **littera contumacialis**) – listina dosvědčující nestání; **credentia** (*ci-*), -*ae*, *f.* (**creditoria**, -*ae*, *f.*; **littera creditiva/creditoria**; **littera(e) credentialis (-les)**) – listina dosvědčující plnou moc, pověřovací listina; **crida**, -*ae*, *f.* [*germ.* kríde, kríe] – listina obsahující svolání (při udělení církevního obročí); **litterae denuntiatoriae** (*ncci-*) – listina, kterou se něco veřejně vyhlašuje; **dimissoria**, -*ae*, *f.* (*dimissoriae*, -*arum*, *f.*) – propouštěcí list; **diploma** (**diplonia**, **dipplonia**, **dioplenia**, **dyoployda**), -*atis*, *n.* – dvojitá listina; spec.: omilostňující list; listina o propůjčení římského občanského práva; doporučující list; cestovní pas; **donatoria**, -*ae*, *f.* (**littera(e) donationis**) – darovací listina; **dotatio** (*ci-*), -*onis*, *f.* – listina, kterou se nadání uděluje/ potvrzuje; **exaramen**, -*inis*, *n.* – listina, písemný záznam; **littera exsecutorialis/exsecutoria** – listina ukládající splnění příkazu (zvláště o písemném papežském příkazu, týkajícím se církevního obročí); **privilegium feudale** – listina týkající se léna; **forma**, -*ae*, *f.* – listina (přeneseně); (**littera**) **formata**, -*ae*, *f.* (**formatum**, -*i*, *n.*) – propouštěcí list; listina, kterou biskup dosvědčuje duchovní osobě řádné vysvěcení; **formatae**, -*arum*, *f.* – kanonická církevní listina; **indultum**, -*i*, *n.* – listina obsahující dovolení, svolení, výsadu, prominutí; **litterae inhibitoriae** – listina povolující pozastavení soudního procesu; **innovatio** (*ci-*), -*onis*, *f.* (**littera innovationis**) – listina obsahující potvrzení výsady apod.; **inscriptio** (*ci-*), -*onis*, *f.* – listina (přeneseně; ojediněle z r. 1244); **instrumentum**, -*i*, *n.* – (písemné) svědectví, důkazní

prostředek, listina; *intronizatio* (-ci-), -onis, f. – listina dosvědčující něčí uvedení v církevní úřad; *liber*, -bri, m. – smlouva, písemný doklad, listina; *libertas*, -atis, f. – listina, jíž se uděluje výsada; *liga*, -ae, f. – listina o spojení (přeneseně); *maiestales*, -ium, f. (*maiestas*, -atis, f. [*maye-*, *magie-*, *mage-*, *magestatus*]; *littera maiestatis*) – panovnická listina, majestátní list, majestát; XXX panovníkova pečeť s jeho vyobrazením, majestátní (velká) pečeť.

### Zkratky a názvy odborných periodik pro PVH, archivnictví a historii

ODBORNÁ PERIODIKA	
AČ	Archivní časopis
AfDipl.	Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde
AfKG	Archiv für Kirchengeschichte
AfKultG	Archiv für Kulturgeschichte
AfLKGM	Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters
AfmrhKG	Archiv für mittelhochdeutsche Kirchengeschichte
AfRlgw	Archiv für Religionswissenschaft
AGADG	Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde
AHP	Archivum Historiae Pontificiae
AKG	Archiv für Kulturgeschichte
Alm. ČA	Almanach české akademie
ALMA	Bulletin Du Cange (Archivum Latinitatis Medii Aevi)
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
APolH	Acta Poloniae Historica
APrAW	Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaft
AR	Archeologické rozhledy
AUC-HUCP	Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis
AUF	Archiv für Urkundenforschung
AUPO	Acta Universitatis Palackianae Olomucensis
AUW	Acta Universitatis Wratislaviensis
AZ	Archivalische Zeitschrift
B(II.f.dt.)LG	Blätter für deutsche Landesgeschichte
BECh	Bibliothek de École des Chartes
Bul. fran. her. et sig.	Bulletin français d'héraldique et de sigillographie
CaH	Cahiers d'héraldique
CArms	Coat of Arms
Č(es).L(it)	Česká literatura
ČAŠ	Časopis archivní školy
ČČAD	Časopis pro české agrární dějiny
ČČH	Český časopis historický
ČČM	Časopis českého muzea
ČDV	Časopis pro dějiny venkova
ČKD	Časopis katolického duchovenstva
ČLid	Český lid
ČMKČ	Časopis Musea Království českého
ČMM	Časopis Matice moravské
ČMMu	Časopis Moravského muzea
ČNM	Časopis Národního muzea
ČRS(Č)	Časopis rodopisné společnosti (československé)
ČsČH	Československý časopis historický

ČSIM	Časopis Slezského muzea
ČSPSČ	Časopis Společnosti přátel starožitností českých
DA	Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters (namens des Reichsinstituts für ältere deutsche Geschichtskunde); Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters
DaP	Dějiny a přítomnost
DaS	Dějiny a současnost
EHR	English Historical Review
FČ	Filozofický časopis
FD	Folia diplomatica
FDG	Forschungen zur Deutschen Geschichte
FHB	Folia historica Bohemica
GWU	Geschichte in Wissenschaft und Unterricht. Zeitschrift des Verbandes der Geschichtslehrer Deutschlands
HČ	Historický časopis (Slovensko)
Her. et Ge	Héraldique et généalogie
HerGaz	The Heraldry Gazette
HG	Historická geografie
HJb	Historisches Jahrbuch
HR	Heraldická ročenka
HT	Husitský Tábor
HVS	Historisches Vierteljahrsschrift
HZ	Historische Zeitschrift
ChH	Church History
JbFL	Jahrbuch für fränkische Landesforschung
JbVGDB	Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
JHId	Journal of the History of Ideas
JSH	Jihočeský sborník historický
KH	Kwartalnik historyczny
KHKM	Kwartalnik historii kultury materialnej
LA	Literární archiv
LF	Listy filologické
LGHS(P)	Listy Genealogické a heraldické společnosti v Praze
MB	Mediaevalia Bohemica
MetH	Medievalia et Humanistica
MH	Miesięcznik Heraldyczny
MHB	Mediaevalia historica Bohemica
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MNZ	Moravské numizmatické zprávy
MÖStA	Mitteilungen der österreichischen Staatsarchiven
MPhP	Mediaevalia Philosophica Polonorum
MRK	Mitteilungen der Residentionkommision
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
NA	Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde
NČČsl	Numizmatický časopis československý
NL	Numizmatické listy
NS	Numizmatický sborník
OSN (ND)	Ottův slovník naučný (nové doby)
PAM	Památky archeologické a místopisné
PHS	Právně historické studie
PSH	Pražský sborník historický
QFGG	Quellen und Forschungen aus dem Gebiete der Geschichte
QFIAB	Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken
RAral	Rivista araldica
REL	Revue des études latines
RH	Revue historique
RHE	Revue Historie Ecclesiastic
RHM	Römische historische Mitteilungen
RPTH	Rocznik Polskiego Towarzystwa Heraldycznego

RQSchr	Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte
RSN	Riegrův slovník naučný
S(b)fil.	Sborník filologický
S(b)H	Sborník historický
SAMV	Sborník Archivu ministerstva vnitra
SAP	Sborník archivních prací
SdHA	Sudetendeutsches Historisches Archiv
SHSD	Sborník pro hospodářské a sociální dějiny
SK	Strahovská knihovna
SM	Studia mediewistyczne
SMM	Sborník Matice moravské
SNM	Sborník Národního muzea
SPAhlP	Sborník příspěvků Archivu hl. m. Prahy
SPFFBU	Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity
StR	Studie o rukopisech
SVPS	Sborník věd právních a správních
SZ	Studia źródęznawcze
SZG	Schweizerische Zeitschrift für Geschichte
VČA	Věstník České akademie
VČP	Věstník Ústředního spolku českých profesorů
VČSAV	Věstník Československé akademie věd
VKČSN	Věstník Královské české společnosti nauk
VSWG	Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte
VuF (V+F)	Vorträge und Forschungen
ZBL	Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte
ZDtVGMS	Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens
ZHF	Zeitschrift für historische Forschung
ZJKF	Zprávy Jednoty klasických filologů
ZKČD	Zápisky katedry československých dějin a archivního studia
ZMK	Zpravodaj Mistopisné komise
ZöG	Zeitschrift für österreichischen Gymnasien
ZPP	Zprávy památkové péče
ZRG (GA, KA, RA)	Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte (Germanische, Kanonische, Römische Abteilung)
ZSG	Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte
ZZČA	Zprávy Zemského českého archivu
<b>ČASOPISY NEMAJÍCÍ ZKRATKU</b>	
Colloquia mediaevalia Pragensia	
Francia – Forschungen zur westeuropäischen Geschichte	
Scriptorium (Francie)	
Speculum (USA)	
Studia mediaevalia Pragensia	
Schweizer Archiv für Heraldik, resp. Archivum heraldicum	
<b>DIPLOMATICKÉ EDICE/ různé</b>	



AČ	Archiv český
CDB	Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae
CDM	Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae
CI(J)M	Codex iuris municipalis
CJB	Codex juris Bohemici
DRTA	Deutsche Reichstagsakten
DZV	Desky zemské větší
FRA	Fontes rerum austriacarum
FRB	Fontes rerum bohemicarum – Prameny dějin českých
FRG	Fontes rerum germanicarum
GS	Germania Sacra
IRMA	Ius Romanum mediae aevi
MGH (SS,SSRG)	Monumenta Germaniae historica
MMFH	Magnae Moraviae Fontes historici
MVB	Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia
NM	Nová manipulace / Národní muzeum
PL	Patrologia latina
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
RBMV	Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV.
RG	Repertorium Germanicum
RI	Regesta imperii
SČ	Sněmy české
SM	Stará manipulace

## Významné postavy evropské diplomatiky 19. a 20. století

Robert Henri **Bautier** (\* 1920), prof. na École des Chartes, zahr. člen MGH, archivář, podílel se na mez. pravidlech při vyd. dokumentů, na mez. kongresu diplm., na hist. atlasu Francie, pracoval na ed.:

- *Recueil des actes de Louis II., III. et Carloman II.*
- *Gallia Philippica* (materiály k Filipovi Sličnému)
- *Sources de l'histoire médiévale*
- *Chartes, sceaux et chancelleries*, 2 sv., Paris 1990 (LXI + 924 s.)

Franz **Beck**

- *Die Archivalienquellen. Eine Einführung in ihre Bedeutung*, 1994.

Harry **Bresslau** (1848–1926)

- *Die Kanzlei der Kaiser Konrads*, Berlin 1869.
- *Papyrus und Pergamen in der päpstlichen Kanzlei bis zur Mitte des 11. Jhds.*, MIÖG 9, 1888.
- *Internationale Beziehungen im Urkundenwesen des Mittelalters*, AUF 6, 1918.
- *Handbuch der Urkundenlehre für Deutschland und Italien*, 1889, <sup>2</sup>1912-31.
- *Geschichte der MGH* (NA 42/1921, přetisk 1971).

Carlrichard **Brühl** (1925–1997), prof. PVH v Giesenu (Hesensko)

práce na ed. *Codice diplomatico langobardo, Codex diplomaticus regni Siciliae* (od normanských po Štaufy), *MGH* (merovejské listiny)

- *Fodrum, Gistum, Servitium regis. Studien zu den wirtschaftlichen Grundlagen des Königstums im Frankreich und in den fränkischen Nachfolgstaaten Deutschland, Frankreich und Italien vom 6. bis zum 14. Jarhundert*, 2 sv., 1968.
- *Palatium und civitas. Studien zur Profantopographie spätantiker Civitates vom 3. bis 13. Jhd.*, 2 sv., 1975, 1990.
- *Capitulare de vilis*, 1971.
- *Das Tafelgüterverzeichnis des römischen Königs*, 1979 s Theo Kölzrem.
- *Die Honoratie civitatis Papie*, 1983.
- *Deutschland-Frankreich. Die Geburt zweier Völker*, 1990.
- *Aus Mittelalter und Diplomatie*, 3 sv., 1989, 1997 (výbor z jeho studií).

Heinrich **Brunner** (1840–1915), prof. právní římské a germánské historie

- *Zur Rechtsgeschichte der römischen und germanischen Urkunde*, Berlin 1880.
- *Beiträge zur Geschichte der Römisch-germanischen Urkunden*, o. O. o. J.

Friedrich Christoph **Dahlmann** (1785–1860), prof. v Göttingen, Bonnu, Kielu.

- *Quellenkunde der deutschen Geschichte*, 1830.

Heinrich **Fichtenau** (1912–2001), prof. na IÖG, předseda v 1962-1983, zabýval se listinářii Bábberbérkú, paleografii,

- *Mensch und Schrift*, 1946.
- *Askese und Laster in der Anschauung des Mittelalters*, 1948.
- *Das karolinische Imperium. Soziale und geistige Problematik eines Grossreiches*, Zürich 1949 (proti heroisaci Karla Velikého).
- **Arenga**. *Spätantike und Mittelalter in Spiegel von Urkundenformeln*, 1957.
- *Von der Mark zum Herzogtum. Grundlagen und Sinn des "privilegium minus" für Österreich*, 1958, <sup>2</sup>1965.
- *Der junge Maximilian 1459-1482*, 1959 (i o dvorské kultuře).
- *Die Lehrbücher Maximilians I. und die Anfänge der Frakturschrift*, Hamburg 1961.
- *Das Urkundenwesen in Österreich von 8. bis zum frühen 13. Jhd.*, 1971.
- *Lebensordnungen des 10. Jahrhunderts. Studien über Denkart und Existenz im einstigen Karolingerreich*, 2 sv., Wien 1984.
- *Forschungen über Urkundenformeln*, 1986 (zakončuje výzkum invokace, devoční formule, arengy v soukromých listinách a politické datování).
- *Ketzer und Professoren. Häresie und Verunftglaube im Hochmittelalter*, 1992.

- *Beiträge zur Medievalistik*, 3 sv., 1975–1986 (1. = obecná historie, 2. = diplomatika, 3. = raně středověká diplm. a církevní řády 10. století).

Julius **Ficker** (1826–1902), prof. na IÖG a v Innsbrucku, právník

pracoval na RI (Štaufové), zal. HZ, tvrdil, že každá listina je individualita a jako taková musí být vysvětlována, upozornil dále na problém *actum et datum*

- *Beiträge zur Urkundenlehre*, Innsbruck 1877/78.

Lothar **Gross** (1887–1944), rodák z Čech, věnoval se novověké diplmatice

- *Geschichte der deutschen Reichshofkanzlei 1559–1806*, Wien 1933.

Friedrich **Hausmann** (\*1917?) prof. PVH v Gratzu  
zabýval se arengou, vyd. listiny Fridricha III.

- *Reichskanzlei und Hofkapelle unter Heinrich V. und Konrad III.*, MGH 14, Stuttgart 1956.
- *Arengenverzeichnis zu den Königs- und Kaiserurkunden von den Merowingern bis Heinrich VI.*, München 1987.

Walter **Heinemeyer**, prof. na archivní škole v Marburku an der Lau (Hesensko), archiv s nejstarší listinou v Německu (8. st.), vyd. čas. BLG,

- *Studien zur Geschichte der gotischen Urkundenschrift*, Köln-Wien <sup>2</sup>1982.

Hans **Hirsch** (1878–1940), prof. na IÖG, připravil listinář Lothara III., (8. sv. Diplomat), krátce na něm. universitě v Praze, klášterní imunity, děj. císařství,

- *Acta Murensia und die ältesten Urkunden des Klosters Muri*, MIÖG 25, 1904.
- *Studien über die Privilegien süddeutscher Kloster im 11. und 12. Jhd.*, MIÖG-Ergbd. 7, 1907.
- *Ein gefälsches Diplom Friedrichs I. für das Bistum Cermona im Lichte der italienischen Politik Johannes von Böhmen, St. Gallen und die Visconti*, QFIAB 21, 1930.

Philipp **Jaffé** (1819–1870), prof. v Berlíně

- *Geschichte des Deutschen Reichs unter Lothar dem Sachsen*, Berlin 1843.
- *Geschichte des Deutschen Reichs unter Conrad dem Dritten*, Berlin 1846.
- *Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum p. Chr. n. MCXCVIII*, 1851.

Heinrich Otto **Meisner** (1890–1976), pruský archivář, zabýval se novověkou diplomatikou

- *Aktenkunde*, 1935.
- *Urkunden- und Aktenlehre der Neuzeit*, Leipzig <sup>2</sup>1952.
- *Archivalienkunde vom 16. Jhg.*, Leipzig 1969.

Peter **Moraw** (\* 1935), prof. PVH v Bielefeldu (Sev. Porýní-Vestf.) a Giesenu (Hesen.), v l. 1994-98 předseda Kostnického kroužku, zabýval se i kanceláří Karla IV.

- *Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter (VuF, Sh. 47)*, 2000.
- *Raumerfassung und Raumbewusstsein im späteren Mittelalter*, 2000.

Werner **Paravicini**, řed. čas. *Francia*, zabývá se Burgundskem, účasten na „Residenzforschung“.

- *Historire comparée de l'administration IVe – XVIIIe siècle*, 1980.
- *Die Hofordnung Herzogs Philipps des Guten von Burgund*, 3 sv., (*Francia* 10, 11, 13), 1982, 1984, 1986.
- *Nord und Süd in der deutschen Geschichte des Mittelalters*, 1990.
- *Mare balticum*, 1991.
- *Fürstlichen Residenzen im spätmittelalterlichen Europa*, 1991.
- *Alltag bei Hofe*, 1995.
- *Die Preussenreisen des europäischen Adels*, 2 sv., 1989, 1995.
- *Zeremoniell und Raum*, 1997.
- *Das Deutsche Historische Institut Paris*, 1994.
- *Kultureller Austausch und Literaturgeschichte im Mittelalter*, 1998.
- *Höfe und Hofordnungen 1200–1600*, 1999.
- *Das Frauenzimmer*, 2000.

Otto **Posse** (1847–1919), řed. saských archivů

- *Die Lehre von den Privaturkunden*, Leipzig 1887.
- *Die Siegel des Adels der Wettinischen Lande bis zum Jahre 1500*, 5 sv., Dresden 1903-17.
- *Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige etc.*

Oswald **Redlich** (1858–1944), prof. na IÖG

věnoval se tzv. soukromé diplomacie, církevním bavorským knihám, články:

- *Urkundenlehre*, 3 sv., 1907–1911 (spoluautoři: Wilhelm Erben, Ludwig Schmitz-Kallenberg).
- *Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII: 1273–1313* (nová edice původní práce Johanna Friedricha Böhmera), 1898.

Leo **Santifaller** (1890–1974), prof. na IÖG, předseda do r. 1962.

- *Urkundenforschung. Methoden, Ziele, Ergebnisse*, Weimar 1937, <sup>2</sup>1967.
- *Beiträge zur Geschichte der Beschreibstoffe im Mittelalter I. Untersuchung*, MIÖG Erg.-Bd. 16-1, Wien 1953.
- *Bozner Schreiftschriften der Neuzeit 1500–1851*, Jena 1930.
- *Slezský diplomatář*, 1934nn.

Theodor von **Sickel** (1826–1908), prof. na IÖG, předseda v l. 1869-1892, 1892-1901 řed. Istituto austriaco di studi storici v Římě

- *Monumenta graphica medii aevi ex archivis et bibliothecis imperii Austriaci collecta*, 10 sv., 1858-1882.
- *Acta regum et imperatorum Carolinum digesta et enarrata*, 1867.
- *Zur Geschichte des Konzils von Trient*, Wien 1872.
- *Kaiserurkunden in Abbildungen*, 11 sv., 1880-1891.
- *Das Privilegium Ottos I. für die römische Kirche von 962*, Innsbruck 1883.
- *Liber diurnus Romanorum pontificum*, Wien 1889.
- *Prolegomena zum Liber diurnus I. und II.*, Wien 1889.
- *Diplomi imperiali e reali delle cancellerie d'Italia*, 1892.
- *Römische Berichte*, 5 sv., Wien 1895-1901.

Karl Friedrich August **Stumpf-Brentano** (1829–1881), prof. PVH v Innsbrucku

- *Zur Kritik der Karolinger Urkunden*, In: Wochenschrift für Wissenschaft und Kunst 8, 1862.
- *Über die Merovinger Diplome*, HZ 29, 1873.
- *Acta Moguntia seculi XII. – Urkunden zur Geschichte des Erzbistums Mainz im XII. Jhd. Aus den Archiven und Bibliotheken Deutschlands zum ersten Male herausgegeben*, Innsbruck 1863.
- *Die Reichskanzler vornehmlich des X., XI. und XII Jhd., nebst einem Beitrage zu den Regesten und zur Kritik der Kaiserurkunden dieser Zeit*, 1864–1881 (365 listin).
- *Die Würzburger Immunität – Urkunden des X. und Xi. Jhd. Ein Beitrag zur Diplomatik*, 1874–1876.

Michael **Tangl** (1861–1921), absol. IÖG, prof. v Marburku, Berlíně

- *Der Entwurf einer unbekannten Urkunde Karls der Grosse tironischen Noten*, MIÖG 21, 1900.

- *Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200–1500*, Innsbruck 1894.
- *Die Fuldaer Privilegienfrage*, MIÖG 20, 1899.

Georg **Waitz** (1813–1886), prof. právních dějin v Göttingen, od r. 1875 ved. MGH

- *Deutsche Verfassungsgeschichte*, 8 sv., 1844-1874, nově 4 sv., 1865-1885.